

DE UTRECHTSE HEUVELRUG EEN GEOPARK?

DE UTRECHTSE HEUVELRUG EEN GEOPARK? COMMENTAAR OP ENKELE RECENTE REACTIES

De afgelopen maanden werd her en der gepolst wat wordt gevonden van het pleidooi de Utrechtse Heuvelrug en een deel van zijn naaste omgeving te kwalificeren en “koesteren” als een geopark. De reacties daarop verschilden nog al van elkaar. Ook werd lang niet altijd gereageerd. In dit artikel geven wij een overzicht van de gegeven reacties en ons commentaar daarop.

De ondersteunende reacties

Sommige respondenten vonden zo'n kwalificatie wenselijk omdat de ze attendeert op soorten landschapswaarden die nu onvoldoende aandacht krijgen. Gedacht wordt met name aan historische of esthetische landschapskwaliteiten en hun potenties. Slechts weinigen wijzen daarbij echter op de wetenschappelijke, educatieve en ecologische betekenis van natuurlijke bodem- en reliëfkenmerken en hun (deels indirecte) invloed op de gebruiks- en belevingswaarde van de leefomgeving. Die betekenis lijkt dus nog nauwelijks te worden beseft. De kwalificatie geopark wordt ook wel op prijs gesteld omdat dan waarschijnlijk zorgvuldiger zal worden omgegaan met aantrekkelijke plekken die niet in een nationaal park, natuureservaat, landschapspark, als monument geklasseerde buitenplaats of beschermd dorps of stadsgezicht zijn gelegen. Hierbij zou een verdere bebouwing van de Utrechtse Heuvelrug waarschijnlijk gemakkelijker kunnen worden voorkomen.

De terug- en afhoudende reacties

Een aantal andere reacties was min of meer terughoudend of zelfs afhoudend. Daarbij werd onder meer opgemerkt dat stuwwallenlandschappen uit de voorlaatste ijstijd toch niet zo bijzonder en interessant zijn als door sommigen wordt opgemerkt en al voldoende voor de

onderscheiding geopark werden genomineerd. In dat verband wordt dan gewezen op de geslaagde nominatie van het Hondruggengebied voor de kwalificatie geopark en soms ook de huidige voorbereiding van zo'n nominatie van het Gooi en delen van zijn omgeving te berde gebracht.

In enkele andere afhoudende reacties werd er op gewezen dat een beheer als geopark verwezenlijking van bepaalde natuurdoelstellingen zou kunnen frustreren en gebiedsgericht beleid via een evenwichtige belangenafweging al voldoende mogelijkheden biedt associaties landschapswaarden te beschermen.

De afhoudende reacties waren te verwachten. Ze overtuigen overigens geenszins. Daarbij ervaren wij ze vooral als symptomen van *competentiestrijd, gebrek aan kennis en desinteresse*.

Competentiestrijd mag uiteraard nooit van invloed zijn op de waardering van de onderwerpelijke nominatie. Het gaat er tenslotte niet om wie invloed mag uitoefenen op de gang van zaken in een geopark, maar dat het op een maatschappelijk verantwoorde wijze gebeurt.

Het stuwwallenlandschap is de afgelopen decennia door de meeste geomorfologen verwaarloosd als studieobject. Daardoor bleef zijn grote informatiewaarde per oppervlakte-eenheid vrijwel onbekend. Bij de inventarisaties van de aardkundige

landschapswaarden voor het overheidsbeleid bleek dan ook dat de stuwwallen gedetailleerder zouden moeten worden verkend. De meeste geomorfologen lieten het echter ook toen afweten. Onze stichting dwong dat tot veel eigen inspanningen daarvoor. Ze leidden tot talloze ontdekkingen van aardkundig waardevolle situaties, die nog niet of nauwelijks in publicaties vermeld waren. Daarbij zorgden de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug voor het grootste aantal verrassingen. Het laatste leerde ons dat beide streken aardkundig uitzonderlijk waardevol maar ook bijzonder kwetsbaar zijn. Bovendien bleken ze intussen cultuur(pre)historisch buitengewoon belangrijk. De gebieden zijn dus bepaald meer dan door hun bos- en heide natuurrijke streken.

De opmerking dat het Hondsruggencomplex reeds als geopark erkend werd en het fenomeen stuwwal daardoor nu voldoende door geoparken wordt vertegenwoordigd is in wezen een inadequate reactie. Zo is de Hondsruggenzone eigenlijk geen stuwwallenlandschap maar een extreem grootschalige variant van het fenomeen **megaflute**. Hieronder verstaat met een geosysteem met een golfplaatachtig reliëf dat door bewegend landijs werd gevormd. Daarbij strekken de welvingen en slenken ervan zich uit in de richtingen waarin het ijs bewoog. Zeer kleinschalige varianten ervan zijn met name in Canada gevonden en daar bekend als wasbordmorenes. De megaflutes danken hun specifieke geomorfologische gesteldheid vooral aan een stroomlijning van het oppervlaktereliëf en nauwelijks aan opstuwing.

Ook de stelling dat slechts een enkele stuwwal de status geopark zou moeten krijgen is discutabel. Dat doet onvoldoende recht aan de betekenis van landschappelijke aardkundige waarden.

Zeker wanneer het zoals op de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug mondiaal zeer zeldzame situaties betreft.

Geowaarden ook generiek beschermen

Bovendien mag bescherming van aardkundige landschapswaarden niet beperkt blijven tot de gebieden die als geopark gekwalificeerd werden of zullen worden. Wetenschappelijk is het tenslotte van groot belang de verspreiding, ligging en hoedanigheid van een type geosysteem gebiedsgewijs te kunnen blijven vergelijken en verklaren.

Evenals cultuur(pre)historische waarden zijn geowaarden trouwens erkend als kernkwaliteiten van een landschap, die ook de educatieve, toeristisch-recreatieve, belevings- en gebruikswaarden van een gebied gunstig kunnen beïnvloeden. Een en ander betekent dat voor evenwichtige belangenafwegingen structureel rekening dient te worden gehouden met aardkundige en cultuur(pre)historische landschapswaarden. Van beleidsmakers mag dus worden verwacht dat ze bij elke planontwikkeling professioneel nagaan of informatieve landschapswaarden in het geding raken, dit is te vermijden en dat ook daadwerkelijk nastreven.

Beleid echter nog steeds materialistisch

Helaas moet echter worden geconstateerd respect voor onvervangbare landschappelijke kernkwaliteiten de belangenafwegingen nog niet domineert. Veeleer bepalen namelijk potentiële financiële baten welke functie een gebied wordt toegedacht, terwijl ecologen voornamelijk slechts in het behouden of creëren van bepaalde milieutypen zijn geïnteresseerd. Uit dien hoofde nagestreefde ingrepen worden dan voorgesteld als een vergroting van de natuur- en landschapswaarden van de gebieden waar ze zouden moeten

plaatsvinden. Zo worden ontgrondingen en ander grondverzet vaak bepleit omdat ze goed zouden zijn voor de biodiversiteit of recreatieve aantrekkingskracht van een regio, terwijl niet wordt gerept over de aantasting van (bijzondere) landschappelijke geowaarden die er het gevolg van zou kunnen zijn. Zelfs de kwaliteiten van gebieden die vanwege hun natuur- en landschapswaarden een bijzondere status verwerven kunnen daardoor in het geding raken. Zo leverde een vrij ingrijpende ontgraving in het *Nationaal Park De Biesbosch* zand voor de bouw van een terp in een nabijgelegen ander gebied. En mocht bij Oosterhout een verblijfsrecreatierrein in het *Landschapspark De Open Linie* aanmerkelijk worden uitgebreid. Bovendien werd het aldus mogelijk gemaakte verlies van natuur- en landschapswaarden gecompenseerd met de gedeeltelijke ontgraving van een droge bosrijke zone om zo een ecologisch waardevollere natte “natuurbuffer” te creëren. Historische landschapswaarden bleven dus nogal eens een assepoester van het beleid. Dit zien wij vooral nog als het gaat om aardkundige waarden, ook als ze andere kwaliteiten genereren. Daarbij wordt dankbaar misbruik gemaakt van de betrekkelijke onbekendheid van dat soort kwaliteiten. Affichering van een gebied als geopark is echter een permanente verwijzing naar zulke waarden, die ook de weerloze aarde een eigen stem geeft. Niettemin blijkt ook in een geopark te moeten worden gewaakt voor beleidsvoornemens die hun karakteristieke kenmerken bedreigen. Zo worden de toeristische perspectieven die de kwalificatie van de Hondruggenzone als geopark bieden thans door de gemeente Aa en Hunze aangegrepen om de omgeving van een voormalige

zandwinplaats in de staatsbossen bij Gieten te gaan gebruiken voor de uitbreiding van een complex recreatieve voorzieningen.

Bij al het misbruik van kwalificaties viel ons op dat slechts op die oogmerken van zulke onderscheidingen wordt geattendeerd die “van pas” komen.

Visie samenleving ook veranderlijk

Bij het bepleiten van gebiedskwalificaties en de consequenties die daaruit zouden moeten worden getrokken is het ook belangrijk te beseffen dat de belangstelling ervoor en waardering daarvan geregeld veranderen. Daarbij worden ze sterk beïnvloed door de tijdgeest, tijdsomstandigheden en modeverschijnselen. Waardering voor bepaalde situaties en fenomenen kan dus zowel groeien als afnemen.

Een frappant voorbeeld is de beleving van de enkele decennia geleden als werelderfgoed gekwalificeerde oude polderboezemmolens bij Kinderdijk. Nog in de vijftiger jaren van de vorige eeuw werd overwogen althans een aantal daarvan te slopen om de bouw van een nieuw gemaal te financieren.

Te denken geeft ook de recente opwaardering van de zelfregulerende Bosmanmolentjes voor onderbemaling, die hun bestaan dankten aan een geniale uitvinding. De meer en meer in onbruik geraakte molentjes worden nu soms zelfs als monument geklasseerd.

Zulke ontwikkelingen voeden de illusie en de hoop dat ook zowel aantrekkelijke als boeiende stuwwallenlandschappen eens de waardering zullen krijgen die ze verdienen. Zeker wanneer hun bijzondere kenmerken zoals op de Utrechtse Heuvelrug en Veluwe nauw verweven zijn met cultuurhistorische kwaliteiten.

Dordrecht, mei en augustus 2015

